

UNA ANTÍFONA GREGA OBLIDADA DE L'ANTIFONARI DE LLEÓ

per SEBASTIÀ JANERAS

És sabut que l'antiga litúrgia hispànica posseïa, com d'altres litúrgies occidentals —i potser més que d'altres— textos en grec, ja sigui només en versió grega, ja sigui alternant amb la versió llatina. Aquests textos ja han estat assenyalats en més d'una ocasió.¹

Aquesta nota voldria només indicar una antifona en grec, pròpia de l'antifonari de Lleó, que no ha estat assenyalada en cap dels estudis esmentats, ni àdhuc en el més explícit de Rabanal sobre aquest antifonari.² Evidentment, l'esmentada antifona apareix transcrita en l'edició de l'antifonari feta pels monjos de Silos,³ així com també en la més moderna i més científica de Vives-Brou⁴ i, no cal dir-ho, en l'edició fac-símil.⁵

L'antifona en qüestió pertany a la festa de Sant Vicenç màrtir, el 22

1. S'han ocupat de textos orientals en l'antiga litúrgia hispànica: A. BAUMSTAK, *Orientalisches in altspanischer Liturgie*, dins *Oriens Christianus*, III s., 10 (1935)1-37; L. BROU, *Les chants en langue grecque dans les liturgies latines*, dins *Sacris Erudiri* 1(1948)165-180; BROU, *Premier supplément*, dins *Sacris Erudiri* 4(1952)226-238; BROU, *Le "Sancta Sanctis" en Occident*, dins *The Journal of Theological Studies* 46(1945)160-178 i 47 (1946)11-29; BROU, *Études sur le liturgie mozarabe. Le Trisagion de la Messe d'après les sources manuscrites*, dins *Ephemerides Liturgicae* 61(1947)309-334; BROU, *Le joyau des Antiphonaires Latins: Le manuscrit 8 des Archives de la cathédrale de Léon*, dins *Archivos Leoneses* 8(1954), especialment pp. 53-54; V. S. JANERAS, *El rito de la fracción en la liturgia hispànica*, dins *Liturgica* 2 (Scripta et documenta 10), Montserrat, 1958, pp. 217-247; M. HUGLO, *Le chant des béatitudes dans la liturgie hispanique*, dins *Hispania Sacra* 17(1946)135-140. Cal tenir també present: *Griego medieval en el "Codex Calixtinus"*. El "Alilúia in greco" y otros grecismos esporádicos, dins «Cuadernos de Estudios Gallegos» 25(1953)179-205.
2. M. RABANAL, *Sobre algunas piezas griegas (transcritas) del Antifonario Visigótico-Mozárabe de la Catedral de León*, dins *Archivos Leoneses* 13(1959)67-85. Rabanal diu que són 5 les antifones gregues. Amb aquesta que indico aquí, són 6.
3. *Antiphonarium Mozarabicum de la Catedral de León*. Lleó 1928.
4. L. BROU - J. VIVES, *Antifonario visigótico mozarabe de la catedral de León* (Monumenta Hispaniae Sacra, 5,I), Madrid-Barcelona, 1959.
5. L. BROU - J. VIVES, *Antifonario visigótico mozarabe de la catedral de León*, (Monumenta Hispaniae Sacra 5,II) Madrid-Barcelona-León, 1953, fol. 98v.

de gener, i és l'antífona *De Cantico* de l'ofici *Ad Matutinum*. Com les altres cinc antífonas gregues d'aquest mateix antifonari, el text grec, transliterat en caràcter llatins, ve després de l'antífona en llatí:

D[e] C[antico] A[ntiphona]

Fluctus tui domine super me transierunt et ego dixi expulsus sum ab oculis tuis putas uidebo templum sanctum tuum.
VR. Clamabi de tri(b).

GRC

Tachimatasu kirie epe me edilto kayo ypa aposme
exofta imonsuara epibleso pros naona gionsu.

Es tracta d'un fragment del càntic de Jonàs (Jon. 2, 4b-5). Dono tot seguit el text grec restituït de l'antífona, tot comparant-lo amb el text dels Setanta: ⁶

Antifona

Tachimatasu
Τὰ κύματά σου
kirie
κύριε
epe me edilto
ἐπ' ἐμέ διήλθον
kayo ipa
κάγω εἶπα
aposme exofta imonsu
ἁπῶσμαι ἐξ ὀφθαλμῶν σου
ara epibleso
ἄρα ἐπίβλεψον
pros naona gionsu
πρὸς ναὸν ἁγίων σου.

Setanta

Τὰ κύματά σου
ἐπ' ἐμέ διήλθον
καὶ ἐγὼ εἶπα
ἁπῶσμαι ἐξ ὀφθαλμῶν σου
ἄρα προσθήσω τοῦ ἐπιβλέψαι
πρὸς τὸν ναὸν τὸν ἁγίων σου.

Tot i que el text de l'antífona té un caire més litúrgic que el verset bíblic, especialment pel *Kyrie*, i com passa amb les altres antífonas gregues de l'Antifonari de Lleó, no sembla que correspongui a cap text procedent del ritu bizantí.

Pot ser útil de recollir ací les altres cinc antífonas en grec i llatí contingudes en l'Antifonari de Lleó. En dono el text directament en grec (deixant de banda la transcripció en caràcters llatins, que és com apareix a l'antifonari), comparat amb el text dels Setanta (cosa que no feia Rabanal) i acompanyat del text llatí.

6. Utilitzo l'edició de Rahlfs (Stuttgart 1935).

1. SANTA LEOCÀDIA. De ps. 50 (ps. 50,9)

*Antifonari**Setanta*

Ἐραντιεῖς με

Ἐραντιεῖς με

κύριε ὁ θεὸς

ὕσσοπῳ

ὕσσοπῳ

καὶ καθαρῖσομαι

καὶ καθαρῖσθήσομαι

πλυνεῖς με

πλυνεῖς με

καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθήσομαι

καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθήσομαι

Adsparsit me Dominus Deus ysope et mundabit me, lebabit me et supra niuem dealbavit me.

2. SANTA LEOCÀDIA. Ad sepulcrum (després de la missa) (ps. 112,2)

Ἐἴη τὸ ὄνομα κυρίου εὐλογημένον
ἀλληλουῖα

Ἐἴη τὸ ὄνομα κυρίου εὐλογημένον

ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος

ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος

ἀλληλουῖα

Sit nomen Domini benedictum alleluia, amodo et usque in aeternum alleluia alleluia.

3. SANTA EULÀLIA. De ps. 50 (ps. 50,16)

Ῥῦσαί με

Ῥῦσαί με

ἀπὸ ἀνδρῶν αἰμάτων

ἐξ αἰμάτων

ὁ θεὸς

ὁ θεὸς ὁ θεὸς

τῆς σωτηρίας μου

τῆς σωτηρίας μου

Libera de uiri sanguinum Deus salutis me.

4. NADAL. De Cantico (Is. 45,8)

Ἄνατει(λά)τω ἡ γῆ

Ἄνατειλάτω⁷ ἡ γῆ

Ἄνατειλάτω ἡ γῆ

ἔλεος

καὶ βλαστισιάτω

καὶ βλαστισιάτω

σωτήρα

ἔλεος

καὶ δικαιοσύνην

καὶ δικαιοσύνην

καὶ δικαιοσύνην

ἀνατειλάτω ἅμα

ἀνατειλάτω ἅμα

ἀνατειλάτω ἅμα

Aperiaturl terra et germinet saluatorem et iustitia oriatur simul.

7. Aquí el text té algunes variants segons els manuscrits.

5. EPIFANIA. De Canticò (Is. 60,1)

Φωτίζου Ἱερουσαλήμ Φωτίζου, φωτίζου Ἱερουσαλήμ
 ἦκει γάρ σου τὸ φῶς σου ἦκει γάρ σου τὸ φῶς ἃ

Inluminare Iherusalem adest enim lumen tuum.

Com insinuava abans, aquestes antífones no sembla que corresponguin a cap text concret bizantí. Una recerca a través del repertori d'*initia*⁹ ha estat infructuosa. Hi podria fer pensar més l'antífona núm. 2, per a la festa de Santa Leocàdia (segona també d'aquesta mateixa festa). És una peça per a una processó al sepulcre de la santa tot seguit després de la missa. En el ritu bizantí, després de la pregària *ἁπιοθάμβωνος* (« de darrera l'ambó») que clou la divina litúrgia, el poble canta tres vegades aquest mateix verset de salm (sense *alleluia*, com més amunt). Aquest verset, precisament, no és conclusiu, sino que obre el petit ofici de l'«antídonon» o eulògia que segueix i que ha estat afegit a la litúrgia procedent d'un altre ofici.¹⁰ Però no crec que es pugui parlar pròpiament d'un manlleu.

8. El text bíblic segueix: καὶ ἡ δόξα κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνατέταλκεν.

En el ritu bizantí hi ha dues peces de cant pasquals que prenen aquests mateixos textos, però arranjats litúrgicament:

1) Φωτίζου, φωτίζου ἡ νέα Ἱερουσαλήμ, ἡ γὰρ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνέτειλε... 2) Φωτίζου, φωτίζου ἡ νέα Ἱερουσαλήμ, ἦκει γάρ σου τὸ φῶς καὶ ἡ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνατέταλκεν. Cf. A. Papadopoulos-Kerameus, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμητικῆς Σταχυολογίας (St. Petersburg 1894), p. 184-5.

9. E. FOLLIERI, *Initia hymnorum ecclesiae graecae* (Studi e Testi 211-215 bis), Vaticà, 1960-1966.

10. Cf. J. MATEOS, *Un Horologion inédit de Saint-Sabas. Le Codex sinaïtique grec 863 (IXe siècle)*, dins *Mélanges Tisserant*, 3, (Studi e Testi 233), Vaticà, 1964, pp. 64-68.